

RESEARCH ARTICLE

Aksaray ilinde keçi yetiştiren işletmelerin teknik ve sosyo-ekonomik analizi

Şahin Bakırtaş¹, Aytekin Günlü^{2*}

¹Aksaray Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü Hayvan Sağlığı Şube Müdürlüğü Aksaray, Türkiye

²Selçuk Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Hayvancılık Ekonomisi ve İşletmeciliği AD, Konya, Türkiye

Geliş:24.04.2018, Kabul: 29.05.2018

*agunlu@selcuk.edu.tr

Technical and socio-economics analysis of goat breeding enterprises in region of Aksaray Province.

Eurasian J Vet Sci, 2018, 34, 3, 134-141

DOI: 10.15312/EurasianJVetSci.2018.197

Öz

Amaç: Bu çalışmada Aksaray ilinde ağırlıklı olarak keçi yetiştiren işletmelerin teknik ve sosyo-ekonomik analizleri gerçekleştirilmiş ve alınması gerekli önlemler ortaya konulmuştur.

Gereç ve Yöntem: Araştırmanın gereğini Aksaray İli Merkez İlçe bağlı köylerde üretim yapan işletmelerden tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 46 işletmenin 2014 yılı anket verileri oluşturmuştur. İşletmelerden elde edilen veriler ile işletme faaliyet sonuçları teknik ve sosyo-ekonomik analizler yardımıyla değerlendirilmiştir.

Bulgular: Araştırma kapsamındaki işletmelerde keçi yetiştiriciliğinin asıl iş olarak yapılma oranı % 91,30 olarak bulunmuştur. İşletmelerin % 77,85'inin kıl keçisi, % 11,94'ünün kıl keçi-malta keçisi melezi, % 7,05'inin malta keçisi, % 2,17'inin kilis keçisi ve % 0,99'unun ise tiftik keçisi yetiştirdiği tespit edilmiştir. İşletmelerdeki ortalama anaç keçi sayısı 126 olarak belirlenmiştir. Maliyeti oluşturan masraf unsurları arasında; işgücü giderlerinin % 37,62, yem giderlerinin % 34,06, amortisman giderlerinin % 12,15 ve veteriner sağlık giderlerinin ise % 3,48 oranında olduğu belirlenmiştir. Diğer gider unsurları (enerji, bakım onarım, mera kirası, faiz giderleri, diğer cari giderler ve genel idare giderleri) yaklaşık % 12,69 oranında hesaplanmıştır. İşletmeler ortalama 16485,22 TL kâr elde ederken anaç hayvan başına elde edilen kâr 117,03 TL düzeyinde hesaplanmıştır. Keçi yetiştiriciliği yapan işletmelerde ana gelir kalemlerinin oransal dağılımının %43,78 oranında süt ve süt ürünleri, %31,39 oranında canlı hayvanlar satış gelirlerinden oluştuğu belirlenmiştir.

Öneri: Keçicilik işletmelerinde üretimin sürdürülebilirliği için mevcut girdi tedariki, pazarlama ve sağlık problemlerinin çözüme kavuşturulması ve işletmelerin değişen pazar yapısı ve tüketici tercihlerine göre gerekli işletme içi önlemleri almalarının gerekli olduğu açıktır. Tespit edilen sorunların çözümü, kaynakların etkin kullanımı ve sosyo-ekonomik kalkınma, gelişme için oldukça önemlidir.

Anahtar kelimeler: Aksaray, ekonomik analiz, kârlılık, keçi işletme

Abstract

Aim: In this study, technical and socio-economic analyzes of the goat breeding enterprises in Aksaray province were carried out and necessary precautions were taken.

Materials and Methods: The survey was conducted on 46 farms selected by stratified random sampling method from the establishments producing agricultural production in the central villages connected to the province. The technical and socio-economic analyzes of the operational results and the data obtained from the enterprises have been carried out.

Results: The rate of goat breeding as the main job in the surveyed companies was found as 91,30%. It has been determined that the enterprises produced 77,85% bristle goat, 11,94% bristle goat-maltese goat hybrids, 7,05% maltese goat, 2,17% kilis goat and 0,99% mohair goat, respectively. The average number of goat farms in the enterprises was 126. Cost factors of the enterprises determined as: enterprises are; 37,62% of labor costs, 34,06% of feed costs, 12,15% of depreciation expenses and 3,48% of the veterinary and drug cost. Other expenditure items were determined to be approximately 12,69%. While the enterprises obtained an average profit of 16485,22 TL, the profit per parent animal was calculated as 117,03 TL. It has been determined that the proportional distribution of main income items in goat farming enterprises is 43,78% milk and dairy products and 31,39% live animals sales income.

Conclusion: It is clear that for the sustainability of the production in the goat farms, it is necessary that the existing input supply, marketing and health problems be resolved and that the enterprises take necessary internal measures according to the changing market structure and consumer preferences.

Keywords: Aksaray province, economic analysis, goat farming, profitability.

Giriş

Türkiye’de keçi yetiştiriciliği orman içi ve kenarı köylerde değişen ölçeklerde yaygın olarak küçükbaş hayvancılık işletmelerinde sürüler halinde yayla veya göçer hayvancılık faaliyeti şeklinde yapılmaktadır. Türkiye’de son yıllarda entansif keçi yetiştiriciliğinde bir artış gözlenmektedir. Ayrıca keçi aynı zamanda koyun sürülerinde sürünün sevk ve idaresini kolaylaştırmak içinde sürülere katılmaktadır (Kaymakçı ve Engindeniz, 2010).

Yakın geçmişte diğer hayvancılık faaliyetlerinde olduğu gibi keçi yetiştiriciliği ve keçi sayısında da bazı değişme ve gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye keçi varlığında değişim incelendiğinde 1991 yılında 10 764 198 baş iken bu sayı 2007 yılında 6 286 358 baş seviyesine gerilemiştir. Keçi sayısındaki azalma zamanla devam etmiş ve 2009 yılında 5 128 285’e gerileyerek tarihinin en düşük seviyesine inmiştir. Keçi sayısı 2009 yılından sonra ise sınırlı bir artış ile ; 2013 yılında 9 225 548 başa, 2015 yılında ise 10 416 166 başa ulaşmıştır. 2016 yılı keçi varlığı 10 345 299 başa ulaşmıştır. Keçi sayısındaki değişimde diğer türlere göre daha dramatik bir süreç yaşanmıştır (Anonim, 2017, Günlü ve Alaşahan 2010).

Keçi varlığındaki azalmanın farklı nedenleri vardır. Göç nedeniyle işletme sayısında ve kırsalda yaşayan genç nüfusta ki azalmalar, pazar koşullarının yetiştirici aleyhinde olması, talebin yetersizliği, tüketici taleplerinde yaşanan değişim, mera alanlarının daralması, girdi maliyetlerindeki artışlar, kamu uygulamalarında küçükbaş hayvancılık sektörünün göz ardı edilmesi başlıca nedenler olarak sayılabilir (Kaymakçı ve Engindeniz 2010). Ancak en önemli nedeni ormana zarar verdiği düşüncesiyle kamunun sert önlemlerine mukabil yetiştiricilerin bu türü elden çıkarması etkili olmuştur (Gökçe 2010). Ayrıca kamunun orman içinde ve civarında yaşayan halkı el sanatları ve bazı sanayi dallarına yönlendirmesi ve şehirleşme hızının artması gibi sosyo-kültürel değişimler de keçi sayısının azalmasına katkı sağlamıştır (Günlü ve Alaşahan 2010).

Bu çalışma ile Aksaray İli Merkez İlçeye bağlı köylerde sürü kompozisyonu açısından ağırlıklı olarak keçi yetiştiriciliği yapan işletmelerin teknik ve sosyo-ekonomik yapıları belirlenerek işletmelerin mevcut sorunlarına çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın materyali, Aksaray ili Merkez ilçesi ve köylerinde sürü kompozisyonu bakımından ağırlıklı olarak keçilik faaliyeti gerçekleştirmekte olan küçükbaş hayvancılık işletmelerinden anket yoluyla elde edilmiştir. Araştırmaya dâhil edilen işletmelerin 2014 yılı üretim dönemi verilerinin temini için Ocak-Haziran 2015 arasında anket uygulanmıştır. Araştırma kapsamına alınacak işletmelerin belirlenmesinde Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü 2014 yılı kayıtları esas alınarak sürü kompozisyonunda hayvan varlığının % 50 ve üzeri keçi olan ve 10 baş ve üzeri anaç hayvana sahip 126 adet keçicilik işletmesi olduğu tespit edilmiştir. Yapılan ekonomik analiz, tüm işletmeler geneli ve toplam keçi varlığı üzerinden işletme ölçeklerine göre yapılan gruplandırma (0-60 baş arası küçük ölçekli, 61-120 baş arası orta ölçekli ve 121 baş üzeri büyük ölçekli işletme) düzeyinde detaylandırılmıştır. Örneğe dahil edilecek işletmelerin belirlenmesinde %90 güven seviyesi ve %10 kabul edilebilir hata ile (Sümbüloğlu ve Sümbüloğlu, 1997) örneklem hacmi 45 işletme olarak hesaplanmıştır. İşletme sonuçlarının hesaplanabilmesi amacıyla, maliyeti oluşturan masraf unsurları, toplam masraflar, toplam gelir ile net kâr-zarar kalemlerini gösteren ekonomik analizler Gözener ve Sayılı (2011)’nin belirlediği yöntemle göre, teknik parametreler ise Özcan’ın (1990) bildirdiği yöntem ile belirlenmiştir.

Bulgular

Araştırma kapsamında incelenen 46 işletmenin ekonomik faaliyet durumları, işletme sahiplerinin mesleki tecrübeleri ve işletme gelir durumlarına ilişkin bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırma kapsamındaki işletmelerin dağılım ve faaliyet bulguları

Kriter	İşletme Grupları			
	Küçük n=12	Orta n=18	Büyük n= 6	Genel n=46
Gruplardaki işletme sayısı, (adet)	12	18	16	46
Köy sayısı, (adet)	7	11	9	18
Asıl işi keçicilik olan, (%)	66,67	100	100	91,30
İşletme dışı gelir oranı, (%)	17,21	10,23	1,91	6,66
Tecrübe (0-10 Yıl %)	8,33	0	0	2,17
Tecrübe (11-20 Yıl %)	16,67	33,33	18,75	23,91
Tecrübe (21-30 Yıl %)	16,67	11,11	25,00	17,39
Tecrübe (31 ve üstü %)	58,33	55,56	56,25	56,52

Tablo 2. İşletmelerde yetiştiriciliği yapılan hayvanların ırkları ve genotipleri

Tür	İrkların Oransal Dağılımları (%)	İşletme Grupları			
		Küçük (n=12)	Orta (n=18)	Büyük (n=16)	Genel (n=46)
Keçi	Kıl keçi	87,89	73,70	75,00	77,85
	Kilis keçisi	0	0	6,25	2,17
	Malta keçisi	8,33	12,47	0	7,05
	Kıl keçi- Malta keçisi melezi	0	13,83	18,75	11,94
	Tiftik keçisi	3,78	0	0	0,99
	Toplam	100	100	100	100
Koyun	Akkaraman	100	83,33	100	93,75
	Merinos-Romanov melezi	0	16,67	0	6,25
	Toplam	100	100	100	100

Tablo 1 incelendiğinde 46 işletmenin keçi yetiştiriciliğini asıl iş olarak yapan işletme oldukları ve işletme gelirlerinin % 90'ın üzerinde keçi yetiştiriciliğinden sağlandığı anlaşılmaktadır.

Araştırma kapsamındaki işletmelerde hayvan ırkları ve genotiplerinin oransal dağılımı Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2 incelendiğinde, Aksaray ilinde keçi yetiştiriciliğinin

önemli oranda kıl keçisiyle yapılmakta olduğu orta ve büyük ölçekli işletmelerde ise kültür ırkı veya melez yetiştiriciliğin daha yaygın olduğu anlaşılmaktadır.

İşletmelerde maliyeti oluşturan masraf unsurlarına ilişkin bulgular

İşletmelerde masraf unsurları ve gelirlere ait bulgular Tablo

Tablo 3. İşletmelerde maliyeti oluşturan masraf unsurlarının ölçekler ve il geneli itibarıyla dağılımı

Gider Kalemleri	Küçük Ölçekli İşletmeler			Orta Ölçekli İşletmeler			Büyük Ölçekli İşletmeler			İl Geneli		
	Tutar (TL)	%	TL/baş hayvan	Tutar (TL)	%	TL/baş hayvan	Tutar (TL)	%	TL/baş hayvan	Tutar (TL)	%	TL/baş hayvan
Kaba Yem	1368,02	6,54	21,56	2991,12	8,96	28,83	3294,45	6,52	13,69	2781,37	7,56	19,74
Kesif Yem	5898,38	28,21	92,95	9072,50	27,17	87,45	12134,01	24,02	50,41	9858,32	26,81	69,98
Aile İşgücü	7608,78	36,39	119,90	10676,26	31,97	102,90	15217,11	30,12	63,22	11455,47	31,15	81,32
Yabancı İşgücü	969,17	4,64	15,27	2400,00	7,19	23,13	1625,00	3,22	6,75	1757,17	4,78	12,47
Veteriner Sağlık Giderleri	639,17	3,06	10,20	1140,00	3,41	11,21	2176,25	4,31	9,16	1369,78	3,73	9,89
Enerji Nakliye Giderleri	351,75	1,68	5,54	361,56	1,08	3,48	1676,00	3,32	6,96	816,20	2,22	5,79
Mera Kirası	89,83	0,43	1,42	120,43	0,36	1,16	155,81	0,31	0,65	124,76	0,34	0,89
Amortisman	2379,92	11,38	37,50	3399,19	10,18	32,76	8364,03	16,56	34,75	4860,20	13,22	34,50
Bakım-Onarım	630,33	3,01	9,93	1164,89	3,49	11,23	2299,29	4,55	9,55	1420,01	3,86	10,08
Faiz	0,00	0,00	0,00	250,00	0,75	2,41	937,50	1,86	3,90	423,91	1,15	3,01
Diğer Giderler	363,33	1,74	5,73	1090,67	3,27	10,51	2072,50	4,10	8,61	1242,43	3,38	8,82
Masraflar Toplamı	20298,68	97,09	320,00	32416,62	97,06	312,66	49014,45	97,03	203,75	35685,71	97,05	253,48
Genel İdare Giderleri	609,21	2,91	9,60	980,86	2,94	9,45	1499,42	2,97	6,23	1083,99	2,95	7,69
Masraflar Genel Toplamı	20907,89	100,00	329,60	33397,48	100,00	322,11	50513,87	100,00	209,98	36769,70	100,00	261,17
Toplam Değişken masraflar	17288,43	82,69	272,44	27852,53	83,40	268,46	38351,14	75,92	159,34	29405,50	79,97	208,74
Toplam sabit Masraflar	3619,46	17,31	57,04	5544,95	16,60	53,45	12162,73	24,08	50,53	7364,20	20,03	52,28
Toplam	20907,89	100,00	329,48	33397,48	100,00	321,91	50513,87	100,00	209,87	36769,70	100,00	261,02

Tablo 4. İşletmelerde gelir unsurlarının ölçekler ve il geneli itibariyle dağılımı

Gelir Kalemleri	Küçük Ölçekli İşletmeler			Orta Ölçekli İşletmeler			Büyük Ölçekli İşletmeler			İl Geneli		
	Tutar (TL)	%	TL/baş hayvan	Tutar (TL)	%	TL/baş hayvan	Tutar (TL)	%	TL/baş hayvan	Tutar (TL)	%	TL/baş hayvan
Süt ve Süt Ürünleri	7921,40	36,60	124,83	18976,52	42,12	182,91	42421,00	48,01	176,25	24247,18	43,78	172,13
Canlı Hayvan	9322,75	37,12	146,91	12090,03	25,90	116,53	24010,25	25,72	99,76	15514,29	31,39	110,13
Gübre	633,33	3,38	9,98	850,00	2,40	8,19	1381,25	1,71	5,74	978,26	2,49	6,94
Desteklemeler	943,75	4,67	14,87	1822,44	4,68	17,57	4141,38	4,92	17,21	2399,80	5,01	17,04
Diğer Gelirler	372,00	2,49	5,86	45,00	0,13	0,43	29,25	0,02	0,12	124,83	0,82	0,89
Kıl, Tiftik, Yapağı	66,67	0,40	1,05				6,25	0,01	0,03	19,57	0,11	0,14
Envanter Değer Artışı	6630,75	15,34	104,49	11036,42	24,76	106,38	18478,25	19,61	76,77	10418,29	16,41	73,96
Toplam	25890,65	100,00	407,99	44820,41	100,00	432,00	90467,63	100,00	375,87	53702,22	100,00	381,22

3 ve 4'te sunulmuştur. Toplam üretim maliyetinin masraf kalemlerine oransal dağılımları ve anaç hayvan başına düşen değerleri, ölçekler (gruplar) itibariyle hesaplanarak değerlendirilmiştir.

Tablo 3 ve 4'ün birlikte incelenmesinden anlaşılacağı üzere işletme giderlerinin % 79,97'si değişken giderlerden, % 20,03'ü ise sabit giderlerden oluşmaktadır. Değişken giderler içerisinde % 31,15'lik oran ile aile işgücü ilk sırayı almakta, bunu kesif yem giderleri (%26,81) ve kaba yem giderlerinin (%7,56) izlediği tespit edilmiştir.

İşletmelerde gelir kalemlerinin ise % 43,78'lik pay ile süt ve süt ürünleri satış gelirleri ile % 31,39 oranında canlı hayvan satış gelirlerinden oluştuğu belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında Aksaray İlinde keçi yetiştiriciliği yapan işletmelerin faaliyet sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo-5 incelendiğinde küçük ölçekli işletmelerde ortalama kâr 4982,76 TL, orta ölçekli işletmelerde 11422,93 TL, büyük ölçekli işletmelerde 39953,76 TL ve ölçekler geneli itibariyle 16932,52 TL düzeyinde tespit edilmiştir. Anaç hayvan başına gelir en yüksek 432,00 TL ile orta ölçekli, daha sonra 407,99 TL ile küçük ölçekli işletmelerde tespit edilmiştir. Hayvan

başı elde edilen kâr miktarlarına bakıldığında ise 166,00 TL ile büyük ölçekli işletmelerde en yüksek kâr bulunmuştur. Bu farkın temel sebebi hayvan başına yapılan masrafın büyük ölçekli işletmelerde düşük olmasıdır. Bu bulgu keçi işletmelerinde maliyetlerin aşağıya çekilebilmesi durumunda kârlılık düzeylerinin artacağına en önemli göstergesidir. Aksaray ilinde keçi yetiştiren işletmelerde belirlenen temel üretim ve pazarlama sorunları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo-6 değerlendirildiğinde ana üretim sorunları birbirine yakın oranlarla girdi temini, pazarlama, sağlık ve keçi yetiştiriciliği eğitim faaliyetleri en öne çıkan sorunlar arasında tespit edilmiştir.

Tartışma

Araştırma kapsamındaki işletme sahiplerinden, keçi yetiştiriciliğinin asıl işi olduğunu bildirenlerin oranı %91,30'dur. Ceyhan ve ark (2015), keçi yetiştiricilerinin %89,5'inin diğer çiftlik hayvanlarını da yetiştirdiklerini, %10,5'inin ise sadece keçi yetiştirdiklerini, işletmecilerin tamamının keçi yetiştiriciliğini kârlı bir iş kolu olduğunu ifade ettiklerini tespit etmişlerdir. Bu bulgu çalışmada elde edilen verilerle uyum içerisindedir. Koyuncu ve ark (2006), Bursa, Balıkesir, Bilecik ve

Tablo 5. İşletmelerde faaliyet sonuçlarının ölçekler ve il geneli itibariyle dağılımı

İlgili Kalem (TL)	İşletme Grupları			
	Küçük	Orta	Büyük	Genel
Toplam İşletme Gelirleri	25890,65	44820,41	90467,63	53702,22
Toplam İşletme Giderleri	20907,89	33397,48	50513,87	36769,70
Net Kâr	4982,76	11422,93	39953,76	16932,52
Hayvan Başı Gelirler	407,99	432,00	375,87	381,22
Hayvan Başı Giderler	329,48	321,91	209,87	261,02
Hayvan Başı Kâr	78,51	110,09	166,00	120,20

Tablo 6. İşletmelerde temel üretim sorunları

Sorunlar	İşletme Grupları							
	Küçük		Orta		Büyük		Genel	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Girdi Temini	11	31,43	17	26,56	15	25,00	43	27,04
Pazarlama	6	17,14	15	23,44	15	25,00	36	22,64
Sağlık	9	25,71	16	25,00	15	25,00	40	25,16
Eğitim	6	17,14	13	20,31	11	18,33	30	18,87
Damızlık Temini	0	0,00	0	0,00	1	1,67	1	0,63
Kredi	0	0,00	0	0,00	2	3,33	2	1,26
İşgücü Temini	3	8,57	1	1,56	0	0,00	4	2,52
Diğer	0	0,00	2 ¹	3,13	1 ²	1,67	3	1,89
Toplam	35	100	64	100	60	100	159	100

¹Komşusunun ağırlığını kullanan işletmeler. ²Dağ köyü olmasından ötürü kurt vb. saldırıları problemi

Çanakkale illerinde keçi yetiştiriciliği yapanların bu işi, keçinin doğa koşullarına en dayanıklı tür olması ve babadan kalma bir meslek olması nedeniyle yaptıklarını bildirmişlerdir.

İşletme sahipleri ve üreticilerin keçi yetiştiriciliğindeki tecrübelerine ilişkin saptanan bulgular Tablo 1'de sunulmuş olup, yaptıkları işte deneyim sahibi olduklarını göstermektedir. Keçicilik faaliyetinde deneyimi çok olanların oranı daha yüksektir. Acar (2010), keçicilikle uğraşanların %44,85'inin 1 ile 20 yıl arasında, %40,02'sinin 21 ile 40 yıl arasında, %15,2'sinin de 41 yıl ve üzeri bir süredir bu işle uğraştıklarını saptamıştır. Araştırma bulguları literatürdeki diğer çalışmaların bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Araştırma kapsamındaki keçicilik işletmelerinde barınak tipi olarak tamamına yakını kapalı tipte olup, biriket yapılar %41,27; toprak ağıllar %3,18, taş yapılar %49,20 ve diğer tipteki yapılar %6,35 oranında tespit edilmiştir. Koyuncu ve ark (2006) barınak yapımında en fazla kullanılan malzemenin (%79) tuğla-beton olduğunu gözlemlemişlerdir. Araç ve Daşkiran (2010) hayvan barınaklarının %64'ünün taş, %36'nın ise briketten yapıldığını, barınaklarda başka bir tür yapı malzemesine rastlanılmadığını, yaylacılık yapan işletmelerin ise kıl çadırlarını barınak olarak tercih ettiklerini gözlemlemişlerdir. Araştırma kapsamındaki bulgular literatür bilgilerinin bazıları ile benzerlik gösterirken, bazılarından da farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların nedenleri çalışmaların gerçekleştirildiği bölge, keçicilik faaliyetinin tipi esas nedenler arasında gösterilebilir.

Araştırma kapsamındaki işletmelerde yetiştiriciliği yapılan keçi türüyle ilgili olarak; kıl keçisi 46 işletmenin 37'sinde mevcut olup tüm keçi popülasyonunda %77,85 oranındadır. Kilis keçisi 46 işletmenin 1'inde mevcut olup tüm keçi popülasyonunda %2,17 oranında, malta keçisi 46 işletmenin 4'ünde mevcut olup tüm keçi popülasyonunda %7,05 oranında

da, kıl keçi-malta keçisi melezi 46 işletmenin 6'sında mevcut olup tüm keçi popülasyonunda %11,94 oranında, tiftik keçisi 46 işletmenin 1'inde mevcut olup tüm keçi popülasyonunda %0,99 oranındadır. Bilginturan ve Ayhan (2008), Burdur'daki araştırmasında işletmelerin tamamında kıl keçisi yetiştirildiğini bildirmiştir. Koyuncu ve ark (2006) Çanakkale'deki işletmeler genelinde en yoğun yetiştirilen keçi ırkının Saanen (%84,21) olup bunu sırasıyla Maltız (% 52,63) ve Kıl Keçisi (% 42,11) izlediğini belirlemişlerdir. Araç ve Daşkiran (2010) Diyarbakır'da araştırma bölgesindeki keçicilik işletmelerinin dağlık ve engebeli alanlarda bulunduğunu, yetiştirilen yaygın ırkın kıl keçisi olduğunu, işletmelerin büyük bir kısmında keçinin koyunla bir arada yetiştirildiğini, nadiren bazı dağ köylerinde sadece keçi yetiştiren işletmelere rastlandığını gözlemlemişlerdir.

Araştırma kapsamındaki işletmelerde masrafların yüzde dağılımında yabancı işgücü %4,78 iken aile işgücü %31,15 olup toplamda %35,93 ile işçilik masrafları ilk sırada bulunmakta ve anaç hayvan başına 93,79 TL olarak tespit edilmiştir. Çıtak (2011), yabancı işgücünü %2,97 (%1,64 geçici çobanlık ve %1,33 daimi yabancı işgücü) bulurken aile işgücünü %23,41 oranında toplamda işgücünü %26,38, anaç hayvan başına maliyeti 232,69 TL bulmuştur. Paksoy (2007), toplam işgücünü %48,57 aile işgücünü %47,37 yabancı işgücünü ise %1,20 (%0,30'u daimi işgücü, %0,89'u geçici çobanlık), anaç hayvan başına maliyeti 25,26 TL düzeyinde bulmuştur. Dellal ve ark (2002), toplam işgücü masrafını %34,28, aile işgücünü %27,80, yabancı işgücünü ise %6,48 (%4,1'si daimi işgücü, %2,31'i geçici çobanlık) oranında saptamışlardır.

Araştırma kapsamında işgücü masraflarını %34,37'lik bir oran ile yem masrafı (%7,56 kaba yem, %26,81 kesif yem) takip etmektedir. Değişen masraflarda bu oran %42,98 olup anaç hayvan başı 89,72 TL olarak tespit edilmiştir. Çıtak (2011), ilgili masraf kalemlerini, değişen masraflarda

%86,98 oranında bulurken masraflar toplamında %56,77 bulmuştur. Paksoy (2007), ise değişen masraflarda %80,64 oranını, masraflar toplamını da %30,01 oranında elde etmiştir. Dellal ve ark (2002), değişen masraflarda %84,16 oranında bulurken masraflar toplamında %45 oranında bulmuşlardır. Bu oranların yüksek olma nedenleri çalışmalarda belirtilmemekle beraber hayvanların yayılım süresinin kısa olması, buna ilaveten çoban ücretleri pahalılığı, yem pahalılığı gibi nedenlerden kaynaklanabileceği tahmin edilmektedir. Yılmaz ve ark. (2010) göçer keçi yetiştiricilerinde anaç keçi başına yılda 1,1 TL yem masrafı olduğunu belirlemişlerdir. Çıtak (2011), Paksoy (2007) ve Dellal ve ark (2002) hesaplarında; bitkisel, alet-makine cinsi birçok ekipman ve meyveli-meyvesiz ağaçlar gibi kalemlerin sabit masraflara dahil olmasından ötürü amortismanlar yüksek değer almış ve buna bağlı olarak işçilik, yem ve diğer gider kalem masrafları oransal olarak düşük çıkmıştır. Çalışmada yem giderlerinin düşük olması işletmelerin mümkün olduğu kadar meradan daha fazla yararlanma ile açıklanabilir.

Araştırma kapsamında %13,22 oranı ile amortismanlar, işgücünden sonra gelen masraf kalemi olarak tespit edilmiştir. Amortismanlar sabit masraflarda %66 oranında pay almaktadır. Paksoy (2007), bu değeri %12,66, sabit masraflarda %20,16, Dellal ve ark (2002) %12,87, sabit masraflarda %27,55 ve Çıtak (2011) %7,86, sabit masraflarda %22,61 olarak bildirmişlerdir.

Araştırma kapsamında işletmelerde, bakım-onarım sabit masraflarda %19,28, masraflar genel toplamında %3,86 oranında pay almaktadır. Çıtak (2011) sabit masraflarda %6,17 toplamda %2,14, Paksoy (2007) sabit masraflarda %2,57 toplamda %1,61 oranında bulmuşlardır. Dellal ve ark (2002) ise sabit masraflarda %3,60 toplamda %1,68 oranında bildirmişlerdir. Tamer (2014) koyunculuk işletmelerinde amortismanları sabit masraflarda %36,79, masraflar toplamında % 3,9 tespit etmiştir. Kaymak (2015), koyunculuk işletmelerinde sabit masraflarda %30,08 masraflar toplamında % 1,4 oranında bildirmiştir.

Araştırma kapsamındaki işletmelerde, veteriner sağlık giderleri değişken masraflarda %4,65 masraflar genel toplamında %3,73 oranındadır. Çıtak (2011) veteriner sağlık giderleri oranını değişen masraflarda %7,12 masraflar toplamında %4,65 elde etmiştir. Paksoy (2007) değişen masraflarda %13,05, masraflar toplamında %4,86 bulmuştur. Dellal ve ark (2002) ise değişen masraflarda %9,31 masraflar toplamında %4,96 oranında bildirmişlerdir.

İşletmeler genelinde yıl boyu keçicilik üretim masrafları toplamda 36769,7 TL iken anaç hayvan başı 261,02 TL'dir. Bu maliyetin %79,97'ü değişken masraflar iken %20,03'ü sabit masraflardan müteşekkildir. Anaç hayvan başına maliyetler; sabit masraflarda 52,28 TL değişken masraflarda 208,74 TL'dir. Paksoy (2007) 2001'de çalışma yapmış fakat 2007 senesi üzerinden YTL olarak hesaplama yapmıştır. Çıtak

(2011) toplam işletme masraflarını 81665,24 TL olup bunun %65,26'sını (53295,98 TL) değişen masraflar , %34,74'ünü (28369,26 TL) sabit masraflar oluşturmaktadır. Hayvan başına maliyetleri; değişen masraflar toplamında 575,66 TL, tüm sabit masraflarda 306,42 TL bulmuştur. Paksoy (2007)'un, araştırmasında üretim masrafları toplamda 3315,80 YTL olup, bunun %37,22'si değişen masraflar şeklinde tespit edilmiştir. Paksoy (2007)'un değerleri anaç hayvan başına toplam masrafta 52,01 YTL, değişen masraflarda 19,36 YTL tüm sabit masraflarda ise 32,65 YTL'dir.

Keçicilik işletmelerinin geneli için, yıllık gelirlerinin işletme başı geliri, gelir kalemlerinin oranları ve anaç hayvan başı gelirlerine ilişkin bulgular Tablo-4'te sunulmuştur. Toplamda 53 702,22 TL olan gelirler anaç hayvan başına 381,22 TL'dir. Yılmaz ve ark. (2010) göçer keçi yetiştiricilerinde anaç keçi başına yılda 355,13 TL satış geliri olduğunu belirlemişlerdir. Paksoy (2007), tüm hayvansal gayri safi üretim değerini (tüm aile işgücü dahil) 5.043,37 YTL anaç hayvan başı 79,11 YTL bulmuştur. Çıtak (2011), hayvansal gelir kalemleri toplamını 79 536,79 TL, keçicilik ve koyunculuk gayri safi üretim değeri toplamında anaç hayvan başına geliri ise 859,11 TL olarak tespit etmiştir.

Araştırma kapsamındaki işletmelerde, %43,78 oranı ile süt ve süt ürünleri satış kalemi ilk sırada gelmekte ve anaç hayvan başına gelir 172,13 TL'dir. Süt ve süt ürünleri gelirinin keçi yetiştiriciliğinde önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Paksoy (2007), süt ve süt ürünleri satış kalemini %43,89 oranında ve anaç hayvan başı 23,91 TL olarak saptamıştır. Araç ve Daşkiran (2010) işletme başı süt ve süt ürünleri gelirini 1542,48 YTL olarak, anaç hayvan başına gelir ise 20,10 YTL olarak tespit etmişlerdir. Yılmaz ve ark. (2010) göçer keçi yetiştiricilerinde anaç keçi başına yılda 150 TL peynir geliri hesaplamışlardır. Çıtak (2011), süt ve süt ürünleri satış kalemini %70,26 oranında ve anaç hayvan başı geliri 603,64 TL olarak saptamıştır. Batı bölgelerinde yetiştirilen ırklara bağlı olarak hayvan başı süt veriminin daha fazla ve laktasyon süresinin daha uzun olmasından dolayı süt satış gelirlerinin çalışma kapsamındaki bulgulara göre daha yüksek olmasının nedeni olarak tahmin edilmektedir.

Araştırma kapsamındaki işletmelerde, %31,39 ile canlı hayvanlar satış kalemini, süt ve süt ürünleri satış kalemi izlemekte ve anaç hayvan başı gelir 110,13 TL'dir. Araç ve Daşkiran (2010), işletme başı canlı hayvan satış gelirini 6 588,66 YTL olarak, anaç hayvan başı gelirini ise 85,87 YTL belirlemişlerdir. Yılmaz ve ark. (2010) göçer keçi yetiştiricilerinde anaç keçi başına yılda 204 TL oğlak geliri olduğunu bildirmişlerdir. Tamer (2014) Yozgat ili Merkez ilçede koyunculuk işletmelerinde aynı değeri %39,1 oranında, anaç hayvan başı gelirini ise 223,05 TL saptamıştır.

Çalışma dahilindeki işletmelerde üçüncü sırada %16,41 oran ile envanter değer artışı (prodüktif demirbaş kıymet artışı,

PDKA) gelmektedir. Bu değer anaç hayvan başı 73,96 TL'dir. Çıtak (2011) envanter kıymet artışını %25,33 oranında ve değerini ise anaç hayvan başına 217,63 TL olarak bildirmişlerdir. Paksoy (2007), PDKA değerini %53,83 oranında anaç hayvan başına ise 29,32 YTL düzeyinde hesaplamışlardır. Tamer (2014) Yozgat ili Merkez ilçede koyunculuk işletmelerinde bu değeri %54,1 oranında, anaç hayvan başı ise 307,97 TL saptamıştır. Muş ili Korkut ilçesinde Kaymak (2015) tarafından koyunculuk işletmelerinde gerçekleştirilen araştırmada PDKA %17 oranında bulunmuş ve anaç hayvan başı ise 56,06 TL saptamıştır.

İşletme gelirleri bakımından genel bir değerlendirme yapılacak olursa, ilk sırada süt ve süt ürünlerinden elde edilen gelirler, ikinci sırada canlı hayvan satışından elde edilen gelirler yer almaktadır. İşletmelerin direk çiğ süt satmaktansa ürünlerini öncelikle peynir başta olmak üzere, daha uzun süreli muhafaza edilebilecek ürünlere dönüştürerek mümkünse aracısız olarak satmayı tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Bu durum işletmeler açısından geliri artırıcı ve rasyonel bir davranış olarak değerlendirilmektedir. İşletmelerin maliyetlerini aşağı çekmeleri muhakkak kârlılığın artmasında önemli bir unsurdur, kârlılığın artırılmasında pazarlamanın da önemli bu bulgular aracılığı ile bir kere daha anlaşılmaktadır.

Araştırma kapsamındaki işletmelerin kârlılık düzeyleri ile ilgili bulgular Tablo 5'te sunulmuştur. Hayvan başı net kâr işletmeler ortalamasında 120,20 TL'dir. Çıtak (2011), çalışmasında işletmeler ortalamasında hayvansal saf hasıla (net kâr) 25 654,30 TL, bunun anaç başı net kârı ise 277,10 TL, hayvan başına 92,56 TL düzeyinde hesaplamıştır. Paksoy (2007) çalışmasında işletmeler ortalamasında hayvansal saf hasılayı (net kâr) 2 241,53 YTL, anaç başı net kârı ise 35,16 YTL olduğunu bildirmiştir. Dellal ve ark (2002), işletmeler ortalamasında hayvansal saf hasıla (net kâr) 503,22 TL bunun anaç başı net kârı 7,56 TL olarak hesaplamışlardır. Yılmaz ve ark. (2010) göçer keçi yetiştiricilerinde anaç keçi başına brüt kârı yılda 351,66 TL olarak belirlemişlerdir. Tamer (2014) koyunculuk işletmelerinde ortalama net kârı 28 497,1 TL, anaç başı net kârı 185,3±191,3 TL, yine koyunculuk işletmelerinde Kaymak (2015) ortalama net kârı 11 092,60 TL, anaç başı net kârı 45,8 TL düzeyinde olduğunu bildirmişlerdir.

İşletmelerin üretim süreçlerinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin bulgular Tablo 6'da sunulmuştur. Bilginturan ve Ayhan (2008), keçicilik işletmelerinin %51,4'ünün pazar sorunu, %22,7'sinin kredi, %16'sının hayvan sağlığı ve %10,7'sinin ise damızlık hayvan sorunu ile karşılaştıklarını bildirmişlerdir. Acar (2010), keçi yetiştiricilerinin %75,76'sının mera alanlarının yetersiz olduğunu, %91,52'sinin kıl keçisinin ormana zarar vermediğini, %100'ünün kıl keçisinin orman yangınına azalttığı fikrini, %98,79'unun orman bakanlığı eylem planı hakkında bilgisinin olmadığını, %92,73'ünün orman bakanlığının otlak arazisi tahsis etmesi sonucu kiracı olacakları düşüncelerini, %35,76'sının orman alanında haklarında zabıt tutulduğunu ve ortalama 1304,72 tl ceza ke-

sildiğini, işletmelerin %64,24'ünün ceza ödemediğini %20,60'sının 100 ile 2 500 TL arasında %13,95'inin 3 000 TL ve üzeri ceza ödediğini tespit etmiştir. Araştırma kapsamındaki işletmelerin öncelikli sorunlarının girdi temini, hayvan sağlığı ve pazarlama konuları olduğu bildirilmiştir. Diğer çalışmalar ile pazarlama ve hayvan sağlığı konularının ortak sorun olarak tespit edildiği görülürken, araştırma kapsamında girdi teminin öncelikli sorun olarak karşımıza çıkması diğer çalışmalar ile farklılık arz etmektedir.

İşletme sahiplerinin üretim süreçlerinde karşılaştıkları sorunlara çözüm getirilmesi hususunda beklentileri araştırılmış olup elde edilen bulgular şu şekildedir; işletmelerin tamamı Et ve Süt Kurumu'nun her yaşta keçiyi, uygun dönemlerde gerekli taban fiyat belirlemesi yaparak alması gerektiğini, ürettikleri tüm ürün çeşitlerinin gerekli durumlarda devletin görevlendirdiği kamu iktisadi teşekkül ya da özel sektöre ait kuruluşların alabilmesi için teşvik verilmesinin uygun olabileceğini bildirmişlerdir.

İşletmelerin kamudan beklentilerine ilişkin yapılan başlıca değerlendirmeler şu şekildedir: Desteklemelere ilişkin işletmelerin %93'ü anaç hayvan desteğinin artırılmasını talep etmişlerdir. İşletmelerin %97'si yem başta olmak üzere birçok girdinin pahalı olduğunu, girdi temininde gerekli destek, teşvik ve yönlendirici politikaların hayata geçirilmesi gerekliliğini bildirmişlerdir.

Arazi ve mera varlığına ilişkin sorunlu durumlar, istek ve öneriler ise şu şekilde tespit edilmiştir; işletmelerin %65'nin mevcut keçi otlatılan dağlık arazilerin ormana çevrilmesine karşı oldukları tespit edilmiştir. Yağışın yetersiz olduğu yıllarda işletmelerin %43'ü otlak alanlardaki bitki örtüsünün yetersiz kaldığını bildirmişlerdir. İşletmelerin %39'u çevrelerinde orman arazisine dönüştürülen yerler olduğu için otlama alanı bulmada sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. İşletmelerin %34'ü mevcut bitki varlığının keçi popülasyonuna yeterli olmadığını, %30'u ise bu duruma kayalık arazi varlığının çok olmasını göstermişlerdir. Keçicilik işletmelerinin %28'i her köy için mevcut arazi yapısı ve otlak alanları göz önüne alınarak, her köye belirli bir sayıda keçi yetiştiriciliği kotası getirilmesi gerektiğini bildirmişlerdir.

Öneriler

Hayvancılık sektörü bir ülke ekonomisinde kırsal alanda gelir düzeyinin ve istihdamın artırılması, kalkınmanın dengeli bir şekilde gerçekleşmesi, ülkedeki bireylerin ihtiyacı olan hayvansal gıdaların üretilmesi gibi stratejik fonksiyonlara sahiptir. Araştırma kapsamındaki keçicilik işletmelerinin bu fonksiyonları ne düzeyde yerine getirebildiği Aksaray ili örneği ile tespit edilmeye çalışılmıştır. İşletmelerin elde ettiği gelir düzeyleri ve geleneksel keçi işletmeciliği faaliyeti genç kuşağı bu üretim alanına girmeye teşvik edememekte ve keçicilik faaliyeti geleneksel biçimde ilköğretim mezunu ve

orta yaş üzeri başka bir iş yapma alternatifi olmayan kesim tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu durum keçicilik faaliyetlerinin belki de Türkiye genelinde alt sektörler itibarıyla hayvancılık sektörünün istenen düzeyde atılım yapıp gelişmemesinin önünde en önemli engellerden birisidir. İşletmelerin kârlılık oranlarının düşük olmasındaki sebepler yüksek oranda oğlak ölümleri, üretilen ürünlerin pazarlamasında karşılaşılan sorunlardır. Türkiye hayvancılık sektöründe ise pazarlama özelinde yaşanan başlıca sorunlar fiyat istikrarsızlığı, pazar garantisi ve piyasa dengesinin oluşturulmaması, üretici örgütlenme düzeyinin yetersizliği ve kayıt dışılıktır. Keçi yetiştiriciliğinin sürdürülebilir ve kârlı olabilmesinde yetiştirici birliklerinin daha verimli ve fonksiyonel bir yapıya kavuşturulması ve bu amaçla üretici örgütlerini teşvik edici nitelikte destek ve uygulamalar büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de geçmişle kıyaslandığında, günümüzde keçi populasyonu yeterli sayıda değildir. Keçicilik işletmeleri hayatta kalmak adına elinde bulunan ekonomik kaynakları ve olanakları günün koşullarına ayak uyduracak biçimde kullanmaya gayret etmektedir. Bu kapsamda elde ettikleri sütü peynire dönüştürerek daha uzun süre muhafaza etmeye çalışmakta ve bu ürünlerini süte kıyasla daha yüksek bir fiyat düzeyinden yerel pazarlarda kendileri satışa sunmaktadırlar. Üretici gelirlerinin artırılması ve pazarlama konusundaki yaşadıkları sorunların çözümünde kooperatif yapıların olması gerekliliği bir kez daha bu çalışma ile anlaşılmıştır. Türkiye’de hayvan varlığı, kıl keçilerinin üretim ve verimlilik düzeyinin giderek azaldığı dikkate alınarak, özellikle ürün işleme ve pazarlamasına yönelik teşvik ve desteklemelerin zaman kaybetmeden uygulanması büyük önem taşımaktadır. Diğer taraftan, Türkiye için kırmızı et sıkıntısının yaşandığı günümüzde kırmızı et üretiminde alternatif bir kaynak olan keçi yetiştiriciliğinin sürdürülebilirliği yönünde üretiminde maliyeti düşürücü, yetiştirici faydası ve ürün satış gelirini yükseltici, politikalar geliştirilmesi öncelikli hedef olmalıdır.

Teşekkür

Bu çalışma ilk yazarın yüksek lisans tezinden özetlenmiştir.

Kaynaklar

- Acar M, 2010. Isparta ili damızlık koyun keçi yetiştiricileri birliği üyesi keçicilik işletmelerinin mevcut durumu ve teknik sorunları üzerine bir araştırma. Doktora Tezi. SDÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Anonim 2017, Erişim tarihi, 15 Ocak 2017. Erişim adresi, https://tr.wikipedia.org/wiki/Keçi_-_Linnaeus,_1758.
- Araç B, Daşkıran İ, 2010. Diyarbakır ili keçicilik işletmelerinin yapısal özellikleri. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 7(3) 173-179.
- Bilginturan S, Ayhan V, 2008. Burdur ili damızlık koyun keçi yetiştiricileri birliği üyesi keçicilik işletmelerinin yapısal özellikleri ve sorunları üzerine bir araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 3(1) 24-31.
- Ceyhan A, Ünal A, Çınar M, Serbest U, Şekeroğlu A, Akyol E, Yılmaz E, Demirkoparan A, 2015. Niğde ili keçi yetiştiriciliğinin yapısal özellikleri ve sorunları üzerine bir araştırma. Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 3(2):74-79.
- Çıtak D, 2011. Keçi yetiştiren tarım işletmelerinin ekonomik analizi: Çanakkale ili merkez ilçesi örneği. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Daşkıran İ, Koluman Darcan N, Çankaya S. 2010. Ankara İlindeki Ankara Keçisi işletmelerinin yapısal durumu ve geliştirilme perspektifleri. Ulusal Keçicilik Kongresi/Bildiriler kitabı, s. 142, 2010, Çanakkale.
- Dellal G, Elicin A, Tekel N, Dellal İ, 2002. Gap bölgesinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yapısal özellikleri, birinci baskı, Ankara, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Proje Raporu 2002-1, Yayın no: 82, ISBN 975-407-102-0, s. 77-78-79-80-81-82.
- Gökçe O. 2010, Türkiye’de keçi-orman ilişkilerinin uyumlaştırılması üzerine bir tez, Erişim tarihi, 21 Ocak 2017. Erişim adresi, <http://www.osmangokce.com/kategori-tablosu/91-tuerkyede-kec-orman-iklenn-uyumlaturilmasi-uezerne-br-tez>.
- Gözener B, Sayılı M, 2011. TR83 bölgesinde sığır yetiştiriciliğine yer veren işletmelerin ekonomik analizi ve teknik etkinlik, Erişim tarihi, 26 Şubat 2017. Erişim adresi, <http://www.tepge.gov.tr/Dosyalar/Yayinlar/0ba1180d52bb4622979f49a23c179e4a>.
- Günlü A, Alaşahan S, 2010. Türkiye’de keçi yetiştiriciliği ve geleceği üzerine bazı değerlendirmeler. Vet. Hekim Der. Derg., 81(2), s. 15-20.
- Kaymak K, 2015. Muş ili Korkut ilçesinde koyunculuk yapan işletmelerin sosyo-ekonomik yapısı ve üretim maliyetlerinin araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Kaymakçı M, Engindeniz S. 2010. Türkiye’de keçi yetiştiriciliği: sorunlar ve çözümler. Ulusal Keçicilik Kongresi/Bildiriler kitabı, s. 1, 2010, Çanakkale.
- Koyuncu M, Kara Uzun Ş, Tuncel E, 2006. Güney Marmara Bölgesi keçicilik işletmelerinin genel durumu ve verim özelliklerinin belirlenmesi üzerine araştırmalar. Tarım bilimleri dergisi, 12 (1) 29-3.
- Özcan L, 1990. Koyunculuk, birinci baskı, Ankara, Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı, Yayın no: Mesleki yayınlar, Genel 343, Seri 215.
- Paksoy M, 2007. Kahramanmaraş ilinde süt üretimine yönelik keçi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinin ekonomik analizi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sümbüloğlu K, Sümbüloğlu V, 1997. Örnekleme yöntemleri. Hatipoğlu Yayınevi, Ankara.
- Tamer B, 2014. Yozgat merkez ilçede koyunculuk yapan işletmelerin sosyo-ekonomik yapısı ve üretim maliyetlerinin araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Yılmaz M, Bardakçioğlu HE, Taşkın T, Karaca O. 2010. Türkiye’de göçer keçi yetiştiriciliğinin mevcut durumu ve geleceği “Muğla - Yatağan örneği. Ulusal Keçicilik Kongresi/Bildiriler kitabı, s. 135, 2010, Çanakkale.